

Petra Božanić
Split

FILIP GALOVIĆ: *DIJALEKTNA KNJIŽEVNOST OTOKA ŠOLTE (U OGLEDALU JEZIKA)*

Hrvatsko katoličko sveučilište, Zagreb, 2023.

Dr. sc. Filip Galović, izvanredni profesor na Hrvatskome katoličkom sveučilištu, svojim se vrijednim dijalektološkim prinosima, među kojima ističemo monografije *Govori otoka Šolte* (2019) i *Rječnik govora mjesta Ložišća na otoku Braču* (2021) napisan u suautorstvu s Pavlom Valerijevim, svrstao uz bok najvećih imena hrvatske dijalektologije. U novoj monografiji, objavljenoj 2023. godine u izdanju Hrvatskoga katoličkog sveučilišta pod naslovom *Dijalektna književnost otoka Šolte (u ogledalu jezika)*, pozornost inače usmjerenu na dugogodišnji terenski rad ovoga puta poklanja pisanomu jeziku govora otoka Šolte, koja je, kako piše, njegovu naklonost pridobila podjednako pobudivši znanstveni interes i »kao jedna starinska i pitoma sredina u svim svojim raznolikim specifičnostima (str. 9).« Knjiga obasiže 156 stranica te je nastala kao rezultat rada u okviru projekta *Dijalektološka i sociolingvistička istraživanja hrvatskoga jezika* (voditelj F. Galović), a prije izlaganja sadržaja *Riječ unaprijed* (str. 7–8) napisala je urednica izdanja, dr. sc. Dunja Jutronić, prof. ocijenivši djelo važnom monografijom hrvatske dijalektologije kojom je »jedna mala Šolta dobila još jednu knjigu koja se odnosi na lokalne idiome i koja je sa znanstvene strane dragocjena (str. 7).« U *Predgovoru* (str. 9–10) autor ističe da je namjera pisanja knjige bila upotpuniti pojedine spoznaje o šoltanskim govorima uz napomenu kako je pisan dijalektna riječ jednakovrijedna onoj govorenoj te da je domaća riječ identitetska silnica i čuvarica vrednota mnogih vidova hrvatske nematerijalne kulturne baštine.

U uvodnome dijelu (str. 11–14) kao cilj monografije autor bilježi analiziranje jezika odabranih pisanih tekstova s primjenom komparativne metode u vidu usporedbe jezičnoga stanja u pisanim tekstovima i stanja na terenu. Korpus istraživanja čine različite tekstne vrste devet šoltanskih autora, a kriterij je izbora proveden s

obzirom na vrijednost tekstova s književnoga i dijalektološkoga aspekta, odnosno izdvojeni su djela i autori »koji uglavnom dobro umiju pretočiti govoreni jezik u pisani, pa na taj način promiču svoje mjesne govore i pridonose njihovu očuvanju (str. 13).« Time je vrednovanju fenomena dijalektne književnosti pridružena važna sastavnica autentičnosti jezičnoga izraza pri čemu djelo dijalektne književnosti postaje ključnim dijelom ne samo književne nego i jezične tradicije. Stoga vrednovanje djela dijalektne književnosti zahtijeva sveobuhvatnu procjenu koja uključuje književno-jezičnu i društveno-kulturnu vrijednost. S obzirom na to da se ta vrsta književnosti često susreće s izazovima hermetičnosti teksta, djela poput Galovićeva omogućuju rasvjetljavanje pojedinih dijalektnih kodova istovremeno upućujući na umjetničku vrijednost teksta. Jezična je raščlamba tako provedena na pjesničkoj zbirci *Križ na kostima pravednika* Marina Mladinova (str. 15–20), crtici *Krux naš učerašnji* i nekoliko pjesama Dobroslava Elezovića (str. 21–34), dramskim tekstovima *Zaigrala riba u konalu* i *Privezana bracara* Držislava Mladinova (str. 35–46), kraćim proznim tekstovima Ivana Kuzmanića (str. 47–57), Nikole Mateljana (str. 59–70) i Vere Stojanov (str. 71–77), dramskim tekstovima *Jubav, rat i mir*, *U kužini* i *Badnja večer*, kraćim proznim tekstovima te pjesničkim zbirkama *Moje misli* i *Dobro je činit dobro* Dinka Sule (str. 79–105), memoarskoj prozi *Šoltanski blues* Andra Purtića (str. 107–121) te pjesničkoj zbirci *Sveze jubavi* Tereze Sule-Buktenice (str. 123–128). Galović na početku svakoga poglavlja donosi kratak životopis autora iza čega dolazi jezična analiza na fonološkoj, morfološkoj, sintaktičkoj i leksičkoj razini. Nakon *Jezične obrade odabranih dijalektnih tekstova* (str. 15–128) slijedi opsežniji rječnik manje poznatih riječi (str. 129–148). Naposljetku je zabilježen popis literature i izvora (str. 149–154) te bilješka o autoru (str. 155–156).

U jezičnoj su analizi posebno zanimljiva mjesta koja sugeriraju otklone pisanoga diskursa od govorenoga, točnije njihove neusklađenosti koje simptomatično upućuju na to da se idiom određene zajednice ne može ograničiti samo na utvrđene jezične značajke ili inertno svrstavati u omeđene granice čakavštine ili štokavštine. Stoga će se navesti neke od njih. Na fonološkoj razini zabilježena je supstitucija prednjega nazala **ę* u *e* (*početak*, *žedan*, *žeje*) iako je za južnočakavske, pa tako i šoltanske govore karakterističan prijelaz u *a* (*jazik*, *žaja*). Fonem *h*, premda često sačuvan u svim pozicijama unutar riječi, gdje gdje je reduciran na početku riječi (*lad*, *rpa*) ili zamijenjen drugim konsonantom (*krux*). U tom je kontekstu posebno zanimljiva potvrda leksema *grij* jer se na Šolti uvelike upotrebljava leksem *grih*. Iako u šoltanskim govorima prevladava takozvani srednji *c*, u pisanome je obliku radi preglednosti zabilježeno raspoznavanje *č* i *ć*. Premda je u govoru palatalni nazal *ń* izgubljen, zabilježena je njegova potvrda (*ditinjstva*). Neobična je pojava dokidanje adrijatizma u vidu promjene dočetnoga *-m* u *-n* u pojedinim primjerima (*pod Velim redom*, *pod najvišim pizom*), što je okarakterizirano kao omaška. Neočekivan je odraz **zdj*, **zgi*

s čakavskim rezultatom *zj* (*grozje*), što je protivno uporabnim štokavskim oblicima (*grožđe*). Na morfološkoj je razini, kako autor bilježi, upravo frapantan stariji oblik *po puntah* jer je na čakavskome jugoistoku prisutan sinkretizam množinskih nastavaka za dativ, lokativ te instrumental (*-ima*), što svjedoči o čestotnosti starijega nastavka tijekom prošlosti. Jednosložne imenice muškoga roda uglavnom imaju oblike bez proširenih osnova, no zabilježeni su pokoji izuzetci kao novije riječi u sustavu (*plodovi*, *rubovi*). Ponegdje se u trećemu licu množine prezenta pojavljuje nastavak *-e* (*grade*, *mole*, *sade*), međutim Šoltanima taj nastavak nije blizak. Što se tiče leksičkih osobitosti, zabilježene su riječi praslavenskoga podrijetla (primjerice, *muka* – ‘brašno’, *oganj*, *pot*, *tovar*), mnogi romanizmi (primjerice, *bandira*, *feral*, *kartina*, *lavurat*, *nervera*, *šentimenat*, *važ*) te pokoji hungarizmi (*beteg* – ‘mana, nedostatak’) i orijentalizmi (*arčit*, *čoban*, *čorav*, *rakija*). Nezaobilazan je dio monografije rječnik manje poznatih riječi, u kojemu su natuknice poredane abecednim slijedom i navedene u kanonskome obliku služeći kao koristan alat za dijalektološke uvide, poticaj jezične revitalizacije i moguću primjenu u obrazovne svrhe.

Knjiga *Dijalektna književnost otoka Šolte (u ogledalu jezika)* još je jedno vrsno djelo u peru Filipa Galovića kojim podrobno i znalački proučava posebnosti šoltanskih govora i njihov odraz u književnome stvaralaštvu, odnosno pisanoj riječi. Stoga se može reći da je autor ispunio svoj cilj pružanja ozbiljnoga i iscrpnoga dijalektološkoga opisa šoltanskih govora. Autor je uspješno istražio kako lokalni idiom oblikuje književni izraz te u kolikoj je mjeri zatečeno jezično stanje na terenu sukladno stanju u pisanoj riječi. Galovićeva je monografija relevantna za sve koji su zainteresirani za jezičnu baštinu, lokalne idiome i dijalektnu književnost predstavljajući nezaobilazno vrelo za daljnja dijalektološka istraživanja te bivajući putokazom uzornoga istraživačkog rada na metodološkoj razini. Pritom je Galovićev diskurs vješto balansirao između znanstvenoga stila i prijemčivosti širokim čitateljskim krugovima, stoga će, uvjereni smo, djelo imati snažnoga odjeka u javnosti, što svojom vrijednošću dakako i zaslužuje. Sveobuhvatnim prikazom jezične sfere šoltanske dijalektne književnosti Galović čitatelje upućuje na to se dijalekt ne bi trebao smatrati samo komunikacijskim sredstvom, nego izvorom i uvirom identitetskoga pozicioniranja i oblikovanja hrvatske kulturne svojstvenosti u stoljetnome kontinuumu. Svojom je novom monografijom Galović tako ispisao i zaokružio šoltanski jezični insularij. Nadamo se da će njegovo djelo biti pobudom dubljega poniranja u otočne jezične kozmose koji svojom naizglednom introvertiranosti u tegotnim vremenima zamiranja lokalnih idioma vapi za potvrdom svoje opstojnosti u okrilju hrvatskoga jezika jer kako slavni Antun Gustav Matoš veli: »Samo lijepa naša domovina mogaše stvoriti ljepotu divnog našeg jezika, divotu naših riječi krasnih kao naši otoci, lijepi vrti morem plivajući.« Galović je nedvojbeno dao svoj dragocjeni obol identificiranju divnih riječi lijepa šoltanskoga vrta.